

УДК 378:502/504:004.738.5

Ірина ПАВЛЕНКО,

orcid.org/0000-0001-7656-8039

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогікиДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Старобільськ, Україна) igr7733@gmail.com**Інна КУРЛИЩУК,**

orcid.org/0000-0001-7980-7090

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогікиДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Старобільськ, Україна) innakurlishchuk@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті розглянуто вплив засобів масової комунікації на формування екологічної культури студентської молоді. Впровадження нових методичних прийомів навчання і виховання студентів передбачає використання таких форм і методів роботи, які впливають на екологічне становлення особистості, розвивають її самопізнання і самоконтроль. У статті висвітлені функції сучасних масмедіа, які здійснюють дієвий вплив на формування екологічної культури студентської молоді. Охарактеризовано поєднання різних форм навчально-дослідницької діяльності, яких необхідно дотримуватися при організації процесу формування екологічної культури студентів.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна свідомість, засоби масової комунікації.

Iryna PAVLENKO,

orcid.org/0000 - 0001-7656 -8039

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy ,
Luhansk Taras Shevchenko National University
(Starobilsk, Ukraine) igr7733@gmail.com**Inna KURLISHCHUK,**

orcid.org/0000-0001-7980-7090

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy ,
Luhansk Taras Shevchenko National University
(Starobilsk, Ukraine) innakurlishchuk@gmail.com

FORMATION OF STUDENT YOUTH ECOLOGICAL CULTURE BY MASS MEDIA

The paper is devoted to the problem of modern peculiarities of development of student youth ecological culture by mass media. In modern Ukrainian society the importance of ecological culture of graduates is determined by the relevance its part in their general and professional competencies. Professional education in universities provides the cultural, social, moral and professional development of students that includes the increasing of the general level of culture, in particularly the level of ecological culture.

The object of the study is the formation of ecological culture of university students. The purpose of the article is to examine the role and impact of mass media on the development of student youth ecological culture. A complex of theoretical and empirical methods has been used, for example: analysis, synthesis, systematisation of existing scientific papers for studying the issues of mass media impact on ecological culture of university students, questionnaire.

Ecological culture is seen as a result of human environmental education and a measure of individual environmental competence. It is a lot more than knowledge about the environment. It is a number of skills to solve environmental problems and to make responsible decisions for environment protection. So, ecological culture of university students is considered as a certain level of social and personal development, creative powers and abilities, expressed in forms of human values, which is characterized by a general awareness of ecological issues and includes the careful use of natural resources on the basis of knowledge of the biosphere laws.

Today mass media is the most fundamental element of modern society. It is a vital part of human existence and helps people all over the world to communicate, interact and collaborate with each other. Knowledge, experience, cultural values are

shared by mass media. The new theory assumes that media reflects and creates the culture, in particularly ecological culture. Therefore, nowadays the formation and development of university students' ecological culture by means of mass media is relevant. Mass media supports environmental information and education; forms knowledge and understanding of the problems of environment, motivate to participate in activities that lead to the resolution of the environmental challenges and others.

The research results have shown that mass media is an effective factor of formation and development of the ecological culture of student youth.

Key words: *ecological culture, environmental education, ecological education, ecological consciousness, mass media.*

Постановка проблеми. У наш час вирішення екологічних проблем стало одним із критеріїв гуманності суспільства, рівня його технічних і наукових розробок, що і визначає необхідність підвищення екологічної культури сучасної людини. Це завдання стає особливо актуальним у процесі підготовки майбутнього фахівця, екологічна культура якого сприятиме закріпленню відповідних духовних цінностей у його свідомості.

Екологічна культура не тільки впливає на збалансованість системи відносин «людина – суспільство – природа», але і сприяє гармонійному розвитку особистості, оскільки вона ґрунтується на єдності раціонального та емоційного, що передбачає оптимальну взаємодію механізмів лівопівкульного і правопівкульного мислення людини. Тому в процесі формування екологічної культури сучасної студентської молоді необхідно поєднувати засвоєння природничої інформації з реалізацією образних уявлень, активізацією почуттів, переживань, настроїв, прагнень, мотивів.

Інститут засобів масової комунікації (ЗМК) за умов сучасного інформаційного суспільства виступає основним джерелом екологічної інформації для більшості українських громадян. Відіграючи важливу роль у поширенні екологічних знань серед населення, зокрема студентської молоді, ЗМК впливають на процес формування екологічної свідомості та екологічного світосприйняття. Вони суттєво розширюють сферу своєї діяльності, до якої належать культуuroутворююча функція і функція екологічного виховання. З точки зору формування екологічної культури суспільства, цей факт є позитивним, оскільки потенціал ЗМК в екологізації суспільного життя є безмежним.

У Концепції екологічної освіти України (2001) особливо наголошується на оперативності засобів масової комунікації, а також їх можливості максимального поширення екологічної інформації, здатності швидко попередити про екологічну небезпеку та вчасно проінформувати про способи поведінки у надзвичайних ситуаціях. Усе це робить їх нині одним із головних факторів ефективної екологічної освіти.

Аналіз досліджень. Можливі шляхи духовної взаємодії людини й природи, необхідність

екологічної освіти кожної людини, роль екологічної культури у процесі формування духовної культури особистості та суспільства подані у працях Н. Бібік, С. Бородавкіна, А. Букіна, О. Вербицького, О. Захлебного, І. Зверева, В. Ільченко, О. Плахотник, І. Суравегіної, Г. Ткачук, В. Червонецького та ін. Питання впливу засобів масової комунікації на формування екологічної культури у суспільстві було предметом дослідження науковців (А. Алдашева, В. Медведєв, А. Оржаховська, В. Пустовойтов, Т. Ровинська, В. Ситаров, С. Фомба та ін.). Але, як показав аналіз літератури, вплив ЗМК на формування екологічної культури майбутніх фахівців як педагогічна проблема потребує подальшого вивчення.

Високо оцінюючи внесок науковців у вирішення проблеми формування екологічної культури особистості, вважаємо за необхідне зазначити, що проблема використання потенціалу засобів масової комунікації з цією метою, зокрема у студентському середовищі, поки що недостатньо розкрита і потребує подальшого аналізу і відповідних узагальнень.

Мета статті – розглянути та обґрунтувати особливості формування екологічної культури студентів ВНЗ засобами масових комунікацій.

Виклад основного матеріалу. Екологічна освіта та виховання нині орієнтовані на утворення системи безперервної екологічної освіти (БЕО), яка спрямована на розвиток екологічної свідомості й мислення, екологічну культуру особистості й суспільства, відповідне ставлення кожної людини до природи. Система безперервної екологічної освіти охоплює й навчально-виховний процес ВНЗ.

Проблема формування екологічної культури майбутнього спеціаліста ускладнюється тим, що немає єдиної наукової думки з приводу самого визначення поняття «екологічна культура». Так, екологічна культура, на думку Н. Пустовіт, це якість особистості, яка включає такі компоненти: знання, уміння, почуття, переконання (Пустовіт, 2004: 4). Вчені О. Захлебний, І. Суравегіна під екологічною культурою розуміють відповідне ставлення людини до власних природних даних (власного організму), до природи (загальної передумови матеріальної праці, природного

середовища життєдіяльності людей), до діяльності, яка пов'язана з вивченням та охороною довкілля (Захлебний та ін., 1985: 1). М. Тарасенко вважає, що «екологічна культура включає визначений «зріз» суспільно виробленого способу самореалізації людини в природі, культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття та моральну оцінку ставлення людини до навколишнього середовища» (Тарасенко, 1985: 5). Б. Ліхачов включає в екологічну культуру відповідні знання, глибоку зацікавленість у природоохоронній діяльності, грамотне її здійснення, багатство морально-естетичних почуттів та переживань, які породжуються від спілкування з природою (Ліхачов, 2010: 4). Екологічна культура, на думку І. Зверева, передбачає наявність у людини твердих знань, переконань, готовність до діяльності, а також її практичні дії, які погоджені з вимогами дбайливого ставлення до природи (Зверев та ін., 1983: 6). Л. Курняк розглядає екологічну культуру, як процес і результат формування екологічної свідомості особистості, що відображає нерозривну єдність між сукупністю знань, уявлень про природу, емоційно-почуттєвого і ціннісного ставлення до неї (внутрішня культура) і відповідних умінь, навичок, потреб взаємодії (зовнішня культура), заснований на гармонізації взаємозв'язків у системі «природа-людина» (Курняк, 2015: 2).

Зважаючи на вищезазначене, ми під екологічною культурою розуміємо інтегративну якість особистості, що втілює духовно-моральні цінності й визначає екологічно-моральні вчинки, які спрямовані на збереження життя в усіх його проявах та на створення краси природного середовища.

Розглядаючи особливості формування екологічної культури студентів ВНЗ саме засобами масової комунікації, варто наголосити на важливості ролі, яку нині відіграє цей інститут у процесах виховання і соціалізації студентства. Інститут засобів масової комунікації значною мірою впливає на світосприйняття, виступає певним фільтром, через який оцінюються ті чи інші події. Різноманітні мас-медіа мають багаті резерви впливу на студентську аудиторію. Саме через ЗМК молодь вищих навчальних закладів отримує необхідні знання про проблеми середовища, зокрема екологічні. Такі характеристики інституту засобів масової комунікації, як масовість поширення інформації, періодичність інформаційної діяльності, її оперативність, доступність, відкритість та діалогічність, інтегрованість в інші соціальні інститути і зв'язок з усіма галузями соціальної дійсності, створюють сприятливі умови для їх

застосування з метою екологічної освіти і просвітництва.

Для вирішення задач дослідження у жовтні – грудні 2017 р. нами було проведено опитування на базі ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ). У ньому взяли участь студенти денної і заочної форми навчання I–IV курсів спеціальностей «Середня освіта. Українська мова і література», «Садово-паркове господарство», «Середня освіта. Біологія і здоров'я людини» та «Менеджмент». Кількість респондентів – 184. Опитування проводилось із використанням спеціально розробленого інструментарію (анкети), яка включала 12 основних запитань. Структуру анкети було побудовано відповідно до особливостей предмету дослідження, що дало змогу виявити рівень обізнаності студентської молоді щодо екологічних проблем регіону, їхнє ставлення до питань формування екологічної культури, розуміння і оцінку ролі різних соціальних інститутів у цьому процесі тощо.

Результати проведеного дослідження показали високий рівень зацікавлення студентства у питаннях екологічного розвитку регіону: 71,9% опитаних (131 особа) визнали їх серед першочергових проблем регіону, а 79,3% (146 осіб) зазначили, що радо залучаться до екологічних програм. При цьому 61,9% (114 осіб) вважають, що на сучасному етапі в українському суспільстві приділяється незначна увага екологічним проблемам, що негативно відбивається на загальному рівні екологічної культури населення.

Опитування показало, що більшість студентської аудиторії вважає головним джерелом екологічної інформації у ланцюзі «суспільні організації, ЗМК, навчальні заклади, родина, друзі» – засоби масової комунікації. Цей варіант відповіді зазначили 80,9% респондентів (149 осіб). Навчальні заклади, друзі та родина за відсотковими показниками значно поступаються ЗМК – 39,1% (72 особи), 27,7% (50 осіб), 15,7% (29 осіб) відповідно. Суспільні організації посіли останню позицію. Як головне джерело екологічної інформації їх сприймає лише 5,9% респондентів (11 осіб).

Кількісне відношення у наведених даних перевищує 100, оскільки студенти обирали по кілька варіантів відповідей (за умовами анкети було зазначено, що їх має бути не більше 3).

Тож ми бачимо, що для більшості студентської аудиторії головним джерелом екологічної інформації виступають засоби масової комунікації, які беруть активну участь у формуванні громадської думки щодо екологічних питань, значною мірою впливають на оцінку ситуацій, визначають

особливості екологічної поведінки своєї аудиторії, впливають на екологічну свідомість і процеси формування екологічної культури.

Варто зазначити, що у студентській аудиторії наявний високий рівень довіри до інформації ЗМК. Характер цієї довіри не безапеляційний до всіх повідомлень, а скоріше, вибірковий, оскільки більшість респондентів на запитання опитування: «Чи довіряєте ви інформації ЗМК», дала відповідь: «Довіряю, але не всій» – 89,6% (165 осіб). Безапеляційно довіряють інформації поширюваній по різних каналах ЗМК – преса, радіо, телебачення, Інтернет – 2,7% (5 осіб). Взагалі не довіряють інформації ЗМК – 7,6% (14 осіб).

Студентська аудиторія активно і згуртовано реагує на повідомлення ЗМК, це пояснюється такими її характеристиками, як корпоративність, відкритість, мобільність. Особливостями сприйняття молодіжною аудиторією інформації ЗМК, на нашу думку, є вікові потреби студентства: потреба у спілкуванні, потреба у самоутвердженні та самовираженні. Молоді люди залишаються надзвичайно чутливими до інформаційного та емоційного впливів мас-медіа на їх психіку.

Дієвість впливу ЗМК на студентську аудиторію значною мірою визначається високою частотністю користування молоддю мас-медіа. Як показало опитування, студентська аудиторія щодня звертається до мас-медіа, крім того, 85,3% респондентів (157 осіб) зазначили, що це відбувається кілька разів на день.

Отримані у процесі дослідження дані дають підстави розглядати засоби масової комунікації дієвим фактором екологічного виховання і формування екологічної культури студентської молоді. Поширюючи екологічну освіту, ЗМК визначають екологічну свідомість студентської молоді (сукупність знань, вмінь і навичок людини у справі взаємодії з природою) і особливості екологічної поведінки (дії, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з впливом на навколишнє середовище, особливості використання природних ресурсів тощо).

На формування екологічної культури студентської молоді, на нашу думку, спрямовані такі функції інституту ЗМК:

- *інформаційно-пізнавальна* – поширення різноманітної інформації з усіх сфер життєдіяльності людського суспільства, у тому числі щодо стану навколишнього середовища, знань про біосферу, правил використання природних ресурсів, охорони природи тощо;

- *світоглядно-розвивальна* – формування громадської думки, зокрема екологічної свідомості

людини, ставлення до екологічних проблем всесвіту, законів функціонування біосфери, залучення до певних культурних цінностей;

- *освітньо-виховна* – цілеспрямований освітній і виховний вплив ЗМК, не може не позначатися на особливостях суспільного мислення і стосовно екологічних проблем, формування активних життєвих позицій щодо раціонального використання природних ресурсів для забезпечення власної життєдіяльності тощо;

- *соціалізаційна* – передаючи правила і норми поведінки у суспільстві, систему життєвих еталонів, основних цінностей, у тому числі у сфері екологічних відносин, ЗМК акумулюють традиційний досвід і нововведення, необмежено впливаючи на процеси екологізації суспільної свідомості і суспільного життя;

- *організаційна* – стимулювання населення до конкретних дій, мобілізація суспільних резервів, які, у разі необхідності, можуть бути спрямовані на попередження екологічних проблем або подолання їх наслідків;

- *контролю* – загальний контроль над діяльністю влади, суспільних організацій і навіть окремих індивідів не оминає і контроль над їх діями і рішеннями, що зачіпають питання екологічної сфери.

Висвітлення проблеми довкілля засобами масової комунікації дуже тісно пов'язане з увагою суспільства саме до екологічних проблем, які можуть бути проаналізовані під час організації навчально-дослідної роботи студентів ВНЗ. На нашу думку, потенціал ЗМК має бути врахованим під час планування і організації екологічної освіти у вищих навчальних закладах. Нині доречно рекомендувати введення в навчальні плани всіх ВНЗ на бакалаврському рівні інтегрованих курсів екології і масових комунікацій (наприклад, «Основи екології і ЗМК», «Екологічна освіта і ЗМК», «ЗМК і екологічна свідомість» тощо), які б включали необхідні теоретичні та практичні аспекти, а також відповідали кожному окремому курсу з блоку прикладних екологічних дисциплін (можливо, у блоці вибіркового професійно-орієнтованих дисциплін). Включення в навчальний план таких курсів зробить процес екологічної освіти цілісним, а формування екологічної культури студентства – гармонійним і завершеним.

Поки ж такі зміни у навчальних планах усіх вишів залишаються в перспективі, треба екологізувати той навчальний процес, який є в наш час. Це можна зробити за допомогою ефективного використання потенціалу ЗМК в організації позааудиторних справ з освоєння студентами ВНЗ цілісного змісту екологічної діяльності.

Різні напрями діяльності, які сприяють формуванню у студентів екологічної культури, здійснюються шляхом активного поєднання різних форм роботи. Так, для навчально-дослідницької діяльності рекомендовані такі форми роботи: організація і проведення екопрактикумів, соціальних досліджень, виконання проектних завдань із використанням матеріалів і засобів мас-медіа. При природоохоронній діяльності рекомендовані форми роботи: екологічні акції; екологічні суботники; рейди зі впорядкування природоохоронної зони та ін. Навчально-просвітницька діяльність передбачає такі форми роботи: випуск студентської екологічної газети; підготовка буклетів на екологічну тематику; захист і поширення екопроектів; суспільний огляд досягнень студентів; пропаганда екологічних знань серед населення мікрорайону, зокрема через місцеві засоби масових комунікацій, активними дописувачами яких може стати саме студентська молодь. Науково-дослідна робота студентів передбачає такі форми роботи: участь у роботі студентських екологічних конференцій; участь у конкурсах перекладів статей екологічної тематики з іноземної мови; підготовка та виступ із лекціями на екологічні теми на сту-

дентському радіо або телебаченні, введення власного екологічного блогу, створення екологічного дослідного розділу на студентському сайті тощо.

У створеному таким чином освітньому просторі студент одержуватиме необхідні умови для здобуття екологічної освіти, гармонійного формування екологічної свідомості, розвитку екологічної культури, а також можливості для самореалізації особистісного творчого потенціалу і виявлення активної життєвої позиції, зокрема в питаннях екологічного спрямування.

Висновки. Представлене дослідження проблеми формування екологічної культури студентів засобами масових комунікацій допоможе у пошуку нових, ефективних шляхів удосконалення екологічної освіти вищої школи, створенні сучасних технологій навчання, прогнозуванні результатів екологічного виховання. Проведене дослідження повністю не відображає багатогранність цієї проблеми. Перспективними напрямками для вивчення могли б стати подальші розробки щодо змісту й оптимізації форм екологічної діяльності студентів із використанням потенціалу ЗМК як в умовах аудиторної, так і в позааудиторній навчально-дослідній роботі у ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захлебный А. Н., Суравегина И. Т. Научно-технический прогресс и экологическое образование. Советская педагогика. 1985. № 12. С. 9–14.
2. Курняк Л. М. Екологічна культура: поняття та формування. Наукові доповіді Національного університету біоресурсів та природокористування України. 2015. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nd_2015_4_8
3. Лихачев Б. Т. Философия воспитания: спец. курс. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2010. 335 с.
4. Пустовит Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. 540 с..
5. Тарасенко Н. Ф. Природа, технология, культура: философско-мировоззренческий анализ. К.: Наук. думка, 1985. 255 с..
6. Экологическое образование школьников / А. Н. Захлебный, И. Д. Зверев, Е. М. Кудрявцева и др.; под ред. И. Д. Зверева, Т. И. Суравегиной. М.: Педагогика, 1983. 160 с.

REFERENCES

1. Zakhlebnyi A. N., Suravegina I. T. Nauchno tekhnicheskii progress i ekologicheskoe obrazovanie [Scientific and technological progress and ecological education]. Soviet pedagogy, 1985, Nr 12, pp. 9–14 [in Russian]
2. Kurniak L.M. Ekologichna kultura: poniattia ta formuvannia [Ecological culture: terms and process of forming]. Scientific reports of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 2015, Nr 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nd_2015_4_8 [in Ukrainian]
3. Likhachev B. T. Filosofiiia vospitaniia [Philosophy of Education]. M.: Human. publ. centre VLADOS, 2010. 335 p. [in Russian]
4. Pustovit H. P. Teoretyko-metodychni osnovy ekolohichnoi osvity i vykhovannia uchniv 1–9 klasiv u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of environmental education and ecological education of 1–9 graded pupils at out-of school educational institutions]. K. – Luhansk: Alma-mater, 2004. 540 p. [in Ukrainian]
5. Tarasenko N. F. Priroda tekhnologiiia kultura filosofsko-mirovozzrencheskii analiz [Nature, technology, culture: philosophical and ideological analysis]. K.: Naykova dymka, 1985. 256 p. [in Russian]
6. Zverev I. D., Suravegina T. I. (Eds.) Ekologicheskoe obrazovanie shkolnikov [Ecological education of schoolchildren]. M.: Pedagogika, 1983. 160 p. [in Russian]

Статтю подано до редакції 11.05.2018 р.